
**MATTIAS NILSSON
ANDERS RELDÉN**

**Olycksfall i arbetet eller en skiljedomsovänlig
praxis? – En kommentar om svensk domsrätt
vid klander av skiljedom**

2005-06 NR 4

SÄRTRYCK UR JURIDISK TIDSKRIFT

Olycksfall i arbetet eller en skiljedomsovänlig praxis?

– En kommentar om svensk domsrätt vid klander av skiljedom

ANDERS RELDÉN OCH MATTIAS NILSSON*

1. Inledning

En av de centrala frågorna i den internationella processrätten är vilken möjlighet avtalsparter har att självständigt avgöra var eventuella tvister dem emellan skall avgöras. Att använda sig av prorogationsklausuler och utpeka en viss domstol eller en domstol i ett visst land är en möjlighet. En annan möjlighet är skiljeavtalet, som kan ses som en specialvariant av prorogation.

Vid internationella kommersiella avtal mellan parter med hemvist i olika länder är det mycket vanligt att parterna väljer ett tredje land för sin tvistlösning, för att ingen av parterna skall ha en fördel av att tvister slits i dess hemland. Sverige har av olika skäl varit ett populärt land för sådana internationella skiljetvister. En del av dessa saknar egentlig anknytning till Sverige – på annat sätt än att parterna i ett skiljeavtal angivit att skiljeförfarandet skall genomföras i Stockholm. Även om platsen för skiljeförfarandet formellt är Stockholm, är det dock inte ovanligt att sammanträden inte alls hålls i Sverige. Vidare kan det tänkas att varken någon av skiljemännen eller partsombuden är svenskar.

Frågan är då om en svensk domstol har domsrätt över en tvist beträffande till exempel klander av skiljedomens, eller om tvisten kan prövas av någon utländsk domstol. Det enkla svaret är att domstolarna i det land som överensstämmer med skiljedomens nationalitet, där platsen för förfarandet är belägen eller där skiljedomens meddelats är behöriga.

I ett fall, RH 2005:1, har Svea hovrätt funnit att en skiljedom som angav att förfarandet genomförts i Stockholm inte kunde klandras i svensk domstol. Eftersom vare sig parterna eller förfarandet hade anknytning till Sverige (utöver att skiljeklausulen angav skiljeförfarande i Stockholm) saknades svenskt rättskipningsintresse. Hovrättens avgörande har i skiljedomsrättslig litteratur kate-

* Anders Reldén är advokat vid White & Case Advokatbyrå i Stockholm. Mattias Nilsson är biträdande jurist vid White & Case, för närvarande tjänstledig och tingsnotarie vid Södra Roslags tingsrätt.

goriserats från ”olycksfall i arbetet”¹ till att resa frågan om utländska parter över huvud taget är välkomna till Sverige med skiljeförfaranden.² Vår uppfattning är att det kan ifrågasättas om hovrätten gjort en korrekt tillämpning av lagen om skiljeförfarande.

2. Relevant reglering i lagen om skiljeförfarande

Före referatet av hovrättsdomen skall ges en kort redogörelse för relevanta regler i lagen om skiljeförfarande.

I 22 § lagen om skiljeförfarande anges hur platsen för skiljeförfarandet bestäms. Detta sker i första hand genom parternas avtal. Enligt förarbetena³ kan sådant avtal vara direkt eller indirekt, dvs. antingen kan parterna i det ursprungliga skiljeavtalet eller i ett senare avtal ange platsen för förfarandet, eller kan parterna enligt avtalet överlåta till ett skiljedomsinstitut eller liknande att fastställa platsen. I annat fall avgör skiljemännen platsen för förfarandet. Enligt 31 § 2 st. skall platsen för skiljeförfarandet anges i skiljedomen. Denna plats skall presumeras vara riktig.⁴

Bestämmelsen i 22 § anknyter beträffande internationella skiljeavtal till 47 § som anger att skiljeförfarande får inledas i Sverige om parterna avtalat detta, om skiljemännen eller ett skiljedomsinstitut i enlighet med avtalet har bestämt att förfarandet skall äga rum i Sverige, eller om motparten samtycker till förfarande i Sverige. Dessutom får skiljeförfarande i Sverige inledas mot part med hemvist här eller som annars kunde sökts vid svensk domstol – så länge inte skiljeavtalet innebär att förfarandet skall äga rum utomlands. I andra fall får skiljeförfaranden inte äga rum i Sverige. Skulle förfarande ändå ske i Sverige utgör detta en klandergrund enligt 34 § 1 st. p. 3.

Platsen för förfarandet avgör om skiljedomen är svensk eller utländsk, eftersom en skiljedom enligt 52 § anses vara meddelad där platsen för förfarandet är belägen. Frågan om tillämplig lag för skiljeavtalet avgörs också utifrån platsen

¹ Advokat Hans Bagner, ”Olycksfall i arbetet – ICC-skiljedom avvisad av Svea hovrätt” publicerad i ICC Business World, ICC-nytt 2005:3, s. 6.

² Sigvard Jarvin och Caroll S Dorgan i en kommentar ”Are Foreign Parties Still Welcome In Stockholm? – The Svea Court’s Decision in Titan Corporation v. Alcatel CIT S.A Raises Doubts”, publicerad i MEALEY’S International Arbitration Report vol. 20, nr 7, juli 2005 s. 42.

³ SOU 1994:81 s. 144–145 och 275 samt prop. 1998/99:35 s. 113 och 225.

⁴ Se prop. 1998/99:35 s. 225. I den av UNCITRAL, FN:s handelsrättskommission, utarbetade modellagen har motsvarande bestämmelse (artikel 31.3) följande lydelse: ”The award shall state its date and the place of arbitration as determined in accordance with article 20.1. The award shall be deemed to have been made at that place.” Som framgår saknar den svenska lagen tillägget att domen skall anses ha meddelats på den plats som anges i skiljedomen – förarbetena anger att detta endast skall vara en presumtion. Däremot skall en skiljedom enligt 52 § anses ha meddelats där platsen för förfarandet är belägen.

för förfarandet enligt 48 §, så länge parterna inte avtalat om något annat. Enligt 46 § är lagen om skiljeförfarande tillämplig på förfarandet om detta äger rum i Sverige.

Vidare skall bland annat klandertalan, ogiltighetstalan och ansökan om att utse skiljeman⁵ väckas vid domstol vilken bestäms utifrån platsen för förfarandet enligt 43 och 44 §§. Beträffande klandertalan, som var aktuellt i målet, anges i 43 § 1 st:

”Talan mot en skiljedom enligt 33, 34 och 36 §§ tas upp av hovrätten inom vars domkrets skiljeförfarandet har ägt rum. Är platsen för skiljeförfarandet inte angiven i skiljedomen får talan väckas hos Svea hovrätt.”

I 22 § 2 st. anges att sammanträde får hållas på annan plats än platsen för förfarandet – så länge parterna inte har bestämt något annat. Om parterna angett att förfarandet skall ske i Stockholm anses detta vanligen inkludera ett avtal om att förhandlingarna skall hållas i staden, varvid en part kan ha möjlighet att motsätta sig att sammanträde hålls på annan plats.⁶

3. Rättsfallet RH 2005:1

3.1 Bakgrund

Det amerikanska bolaget The Titan Corporation ingick 1999 ett avtal med motsvarigheten till post- och telestyrelsen i västafrikanska Benin om att installera ett GSM-system och ett fiberoptiskt nät. Bolaget ingick i sin tur ett avtal med franska Alcatel om leverans av teleutrustning. The Titan Corporation överlät med Alcatels samtycke sina rättigheter och skyldigheter till Titan Africa Inc, även detta ett amerikanskt bolag. Tvist uppstod om köpeskillingen och Alcatel påkallade ett skiljeförfarande mot de två Titanbolagen, med stöd av följande skiljeklausul:

”Any dispute or disagreement arising between the parties hereto shall be resolved according to the following dispute resolution procedure: [...] such dispute or disagreement shall be referred to arbitration in Stockholm Sweden, in accordance with the International Commercial Arbitration Rules of the International Chamber of Commerce (ICC). [...]”

Skiljenämnden bestod av en ensam skiljeman, engelske QC Julian D M Lew, vilken utsågs av ICC i Paris. Parterna och skiljemannen enades om att hålla ett inle-

⁵ Ansökningsärenden kan även väckas vid tingsrätten på den ort där någon av parterna har hemvist eller vid Stockholms tingsrätt.

⁶ SOU 1994:81 s. 275 och prop. 1998/99:35 s. 225. En annan sak är att en part genom passivitet anses kunna samtycka till förhandling på annan ort.

dande sammanträde i London och en slutförhandling i Paris. I skiljedomen anges beträffande det första sammanträdet:

”Although the seat of this arbitration is Stockholm, the parties agreed a preliminary meeting to agree the Terms of Reference and procedural arrangements, held in London [...]”

Motsvarande skrivning finns beträffande det andra sammanträdet. I skiljedomen anges avslutningsvis:

”Place of arbitration: Stockholm”

Nämnden förpliktade de båda Titanbolagen att betala ett belopp till Alcatel. Titan Corporation klandrade skiljedomen vid Svea hovrätt, med åberopande att skiljemannen underlätit att pröva en bestridandegrund beträffande partsställningen. Hovrätten utfärdade inte stämning utan lät Titan utveckla sina ståndpunkter för att svensk domsrätt förelåg.

Titan anförde att platsen för skiljeförfarandet var Stockholm, och att Svea hovrätt var ensamt behörig att pröva klandertalan. Anknytningen till Sverige var enligt Titan för det första att parterna valt Stockholm som plats för förfarandet, för det andra att parterna och skiljemannen tillämpat svensk skiljemannarätt, och för det tredje att det förelåg risk för att Titan i avsaknad av svensk domsrätt skulle sakna möjlighet att klandra skiljedomen (denial of justice) och skulle tvingas väcka klandertalan i flera jurisdiktioner trots minimala utsikter till framgång.

3.2 Hovrättens dom

Svea hovrätt, som är enig i sitt beslut, tar som utgångspunkt att en förutsättning för svensk domsrätt är att det föreligger ett svenskt rättsskipningsintresse. Detta förutsätter enligt hovrätten ”normalt att tvisten eller parterna har en viss, om än liten, anknytning till Sverige.” Svea hovrätt anger vidare: Käranden skall visa på sådan anknytning. Lagen om skiljeförfarande är tillämplig på skiljeförfaranden som äger rum i Sverige även om tvisten har internationell anknytning. Om en skiljedom har meddelats utomlands får klandertalan inte prövas i Sverige och hovrätten skall avvisa en sådan talan ex officio. Platsen för förfarandet bestäms i första hand av parterna och i andra hand av skiljenämnden. Lagen om skiljeförfarande medger att ett svenskt förfarande delvis kan äga rum utom riket. Skiljeförfarandets anknytning till platsen kan vara av mer eller mindre påtaglig karaktär, konstaterar hovrätten, men det måste finnas någon anknytning till den bestämda platsen för förfarandet. Det presumeras dock att den plats skiljemannen anger i skiljedomen är riktig.

Skiljemannen har i enlighet med parternas överenskommelse angett Stockholm som platsen för skiljeförfarandet. ”Utgångspunkten för hovrättens bedöm-

ning är därför, enligt det nyss anförda, att denna uppgift är korrekt, om det inte finns särskild anledning att anta något annat.” Parterna är utländska och tvisteföremålet avser varor för Benin – således har enligt hovrätten varken tvisten eller parterna någon anknytning till Sverige. Skiljemannen var från Storbritannien, förfarandet skedde i enlighet med reglerna för ICC i Paris och sammanträden hölls i London och Paris – varför Svea hovrätt finner att inte heller förfarandet kan anses ha anknytning till Sverige. Även om innehållet i svensk skiljemannarätt berörts flyktigt, leder hovrättens helhetsbedömning till slutsatsen att skiljeförfarandet inte haft en sådan anknytning till Stockholm att platsen för skiljeförfarandet kan sägas ha varit Stockholm. Skiljedomen skall därför enligt hovrätten inte anses vara meddelad i Sverige.

Hovrätten anger vidare att svensk domsrätt ändå kan föreligga ”om det finns anledning att anta att Titan, för det fall dess klandertalan inte tas upp till prövning i Sverige, skulle bli rättslöst därför att laga forum för klandertalan saknas i någon annan stat.” Domstolen finner emellertid att det saknas skäl att anta att inte exempelvis fransk domstol skulle kunna vara behörig.

Svea hovrätts slutsats blir således att svenskt rättsskipningsintresse inte föreligger och att svensk domsrätt saknas, varför stämningsansökan avvisas.

3.3 Kommentarer till hovrättens krav på anknytning

Hovrättens beslut får uppfattas som att det alltid måste föreligga svenskt rättsskipningsintresse för att svensk domstol skall vara behörig. Ett sådant intresse kan antingen bestå i att skiljeförfarandet ägt rum i Sverige eller på principen om *denial of justice* – att avsaknad av svensk domsrätt skulle göra parterna rättslösa. Att skiljeförfarandet ägt rum i Sverige innebär, enligt Svea hovrätt, inte bara att platsen för förfarandet måste vara belägen i Sverige utan också att det måste finnas en anknytning till platsen.

Hovrätten anger uttryckligen i sina skäl att parterna saknar anknytning till Sverige, att deras ombud är verksamma i utlandet, och att tvisteföremålet är beläget i annat land. Av detta dras slutsatsen att varken tvisten eller parterna har anknytning till Sverige.

Det kan ifrågasättas om parternas anknytning till Sverige skall kunna påverka domsrätsfrågan. Den enda relevanta faktorn för frågan om svensk domstols behörighet bör enligt gällande rätt vara om det är fråga om en svensk skiljedom eller inte, det vill säga om platsen för skiljeförfarandet varit i Sverige – något annat skulle strida mot skiljemannalagens uppbyggnad och de svenska och internationella skiljemannarättsliga principerna. Bland annat anges uttryckligen i 51 § att en skiljedom kan vara svensk oavsett parternas hemvist.⁷ Om parterna

⁷ Se även Ugandamålet NJA 1989 s. 143.

väljer svenska eller utländska ombud borde inte heller tillmätas någon betydelse.

Inte heller var tvisteföremålet är beläget torde spela roll. En svensk hovrätt är inte behörig att pröva en skiljedom meddelad i till exempel Genève, bara för att tvisten gäller ett arbete som utförts i eller en vara som levererats till Sverige. Avgörande är om skiljedomens är svensk.

Därefter prövar hovrätten om förfarandet har anknytning till Sverige. Denna fråga är central – eftersom det nu är fråga om skiljedomens är svensk eller inte. Hovrätten redogör för att skiljemannen är britt, att handläggningen skett enligt Parisbaserade ICC:s skiljereglemente, att sammanträden hållits i Paris och London, att skiljemannen utfört övrigt arbete i England samt att innehållet i svensk skiljemannarätt behandlats flyktigt.

Det är svårt att se relevansen av om förfarandet handläggs som ett ad hoc-förfarande, enligt Stockholms handelskammars regler, Göteborgsreglerna eller allmän accepterade internationella regler som ICC eller Uncitral. Valet av regler är inget annat än innehållet i parternas skiljeavtal. Möjligen kan diskuteras om det faktum att det skiljedomsinstitut som handlägger en visst tvist har sitt säte i Sverige skulle kunna vara tillräcklig anknytning för att göra ett förfarandet svenskt.⁸ Några ändamålsskäl som motiverar detta är svårt att se, och att viss administration sker på den ena eller andra platsen borde inte vara avgörande för platsen för förfarandet.

I 22 § lagen om skiljeförfarande anges att förhandlingar kan ske i annat land än Sverige.⁹ Som anförts ovan borde inte skiljenämndens nationalitet vara av betydelse, inte heller var skiljemannen rent fysiskt befunnit sig när han övervägt de juridiska frågorna eller skrivit domskäl.¹⁰

Relevansen av att svensk skiljemannarätt tillämpats kan också ifrågasättas. Att den svenska lagen om skiljeförfarande är tillämplig är enligt 46 § en rättsföljd av att skiljeförfarandet äger rum i Sverige.¹¹ Rättsföljden (svensk skilje-

⁸ Jämför Heuman (Lars Heuman: Skiljemannarätt, Norstedts 1999, s. 525) som beträffande skiljemännens beslut om platsen för förfarandet anger: "Anknytningskravet torde vara relativt uttunat och skiljemännen bör äga rätt att i ett institutionellt förfarande fatta beslut om att platsen skall anses vara den svenska ort där institutet har sitt säte."

⁹ Utöver lagtextens 22 § anges i propositionen (s. 225 och 113) att lagen inte hindrar att det i ett svenskt förfarande hålls förhör, syn eller muntlig förhandling på annan plats inom eller utom landet – så länge skiljemännens frihet på den punkten inte anses begränsad av parterna. Se även Heuman s. 524: "Platsen för förfarandet blir inte bestämd genom den faktiska förekomsten av förhandlingar på en viss ort, eftersom skiljemännen enligt 22 § 2 st. får hålla förhandlingar på annan ort inom eller utom riket än den som formellt är att beteckna som platsen för förfarandet."

¹⁰ I propositionen anges att det saknar betydelse var skiljemännen valt att ha sin överläggning (s. 225) och var skiljedomens faktiskt undertecknas (s. 232). Se även Heuman s. 525 och 718.

¹¹ I skiljedomens, punkt 115, anges: "The issue of admissibility of evidence is not to be determined by the law governing the substantive issues in the dispute – here English law. This is an issue for the law governing this procedure and the law of the place of arbitration, i.e., Swedish law. [...]" Att skiljemannen ser tillämpning av svensk processrätt och skiljemannarätt som en rättsföljd av att skiljeförfarandet är svenskt framgår således av skiljedomens.

mannalag) av vissa rättsfakta (att förfarandet äger rum i Sverige) bör inte tillämpas omvänt så att rättsföljden tillåts bevisa eller leda till rättsfakta.¹²

Hovrättens skäl får uppfattas som att hovrätten använt den allmänna principen inom internationell privaträtt för att bestämma tillämplig lag – att undersöka till vilket land avtalet (här förfarandet) har närmast anknytning. Dessa regler bygger ofta på en helhetsbedömning av alla fakta, men där det vanligen finns en presumption om att ett visst lands lag skall tillämpas. Hovrätten synes ha använt en liknande metod processrättsligt genom att ställa upp en presumption för svensk domsrätt och efter en helhetsbedömning låta presumptionen brytas.

Vår uppfattning är att det inte är en lämplig juridisk metod beträffande domsrätt, särskilt inte när parterna aktivt valt platsen för skiljeförfarande.

4. När är svensk domstol behörig att pröva klandertalan?

I utredningen till den nya lagen om skiljeförfarande uttalas följande om svensk domsrätt:

”För att svenska domstolar skall vara behöriga att befatta sig med en tvist fordras att det skall föreligga ett svenskt rättskipningsintresse. På vissa områden finns regler som direkt handlar om svenska domstolars behörighet. [...] Finns inte en särskild domsrättsregel brukar man söka vägledning i de svenska forumreglerna.

På skiljedomsrättens område finns inte några särskilda domsrättsregler när det gäller talan mot en skiljedom. [...] Högsta domstolen har emellertid i rättsfallet NJA 1989 s. 134 (Ugandamålet) funnit att det i ett mål om klander och ogiltighet av en svensk skiljedom föreligger svensk domsrätt, fastän båda parter saknade anknytning hit. I 26 § 1 st. skiljemannalagen¹³ sägs att rätt domstol i mål angående ersättningen till skiljeman är tingsrätten i den ort där skiljedomen meddelats. Bestämmelsen bör förstås så att den grundar svensk domsrätt. Slutligen talar de nuvarande reglerna i 4 § skiljemannalagen och 4 § LUSK explicit om när ett skiljeförfarande får äga rum i Sverige. Härav framgår när svensk domstol är behörig att på begäran av part t.ex. utse skiljeman. Av denna reglering får emellertid även anses följa att det i dessa fall föreligger ett svenskt rättskipningsintresse som medför att det då också är möjligt för part att väcka talan vid svensk domstol om skiljeavtalets giltighet. Saknas annat forum bör bestämmelserna om Stockholms tingsrätt som reservforum vara tillämpliga.

Den omfattning av svensk domsrätt som sålunda får anses föreligga är välgrundad och bör behållas. Talan mot en svensk skiljedom – oavsett om det gäller klander, ogiltighet eller ersättning till skiljemännen – bör alltid kunna föras vid svensk domstol. En viss förändring av svensk domstols behörighet följer dock av de ändringar som föreslås beträffande när ett skiljeförfarande får äga

¹² Annan uppfattning Lindskog (Stefan Lindskog: Skiljeförfarande En kommentar, Norstedts 2005, s. 1234–1235) som anger att en skiljedom alltid är utländsk enligt 52 § om utländsk rätt tillämpas på förfarandet – ”också om skiljedomen skall anses ha meddelats i Sverige.” Vidare: ”När lagstiftaren talar om var skiljeförfarandet äger rum måste därmed rimligen förstås tillämplig rätt på förfarandet [...]. På motsvarande sätt bör med platsen för förfarandet förstås den rättsordning som förfarandet är underkastat.” Lindskog menar att detta är resultatet av utgångspunkten att säkerställa rättssäkerhetskontroll. Se även s. 1117.

¹³ Motsvarar nuvarande 43 § 3 st. LSF.

rum i Sverige [...]. Man bör även i framtiden kunna avstå från några särskilda lagregler när det gäller svensk domstols behörighet att pröva talan mot en skiljedom.”¹⁴

I propositionen upprepas denna beskrivning och det anges att regeringen ansluter sig till utredningens bedömning.¹⁵ Vidare framgår att förändringen av när skiljeförfarande får äga rum i Sverige utgör en försiktig utökning jämfört med vad som tidigare gällt.¹⁶ I anslutning till detta anges den grundläggande avgränsningen beträffande när svenska myndigheter, inklusive domstolar, skall befatta sig med skiljeförfaranden:

”Skiljemannalagen och LUSK bygger på den grundläggande värderingen att svensk myndighet som regel inte bör medverka till att skiljeförfarande anordnas utan samtycke av en part som inte skulle vara skyldig att svara i saken inför svensk domstol. Har däremot parterna själva direkt eller indirekt – t.ex. genom beslut av skiljemännen eller skiljedomsinstitut – bestämt att förfarandet skall äga rum i Sverige har det inte ansetts befogat att vägra dem myndighetsassistans.”¹⁷

Syftet med att begränsa svensk domstols behörighet är således att inte sanktionera skiljeförfaranden där sådana genomförs i landet utan stöd av direkt eller indirekt partsvilja. Vill parter, svenska eller utländska, hålla skiljeförfaranden i Sverige skall detta inte försvåras. Detta ligger också i naturen hos internationella skiljeförfaranden – de genomförs ofta så att ett flertal olika länder berörs och där ett svenskt skiljeförfarande stundtals har mycket liten anknytning till Sverige.

Någon uttrycklig regel som anger svensk hovrätts jurisdiktion i internationellt hänseende finns som ovan framgått inte, vilket var ett medvetet ställningstagande från utredning och departementschefen. Vad som går att ta fasta på vid en bedömning av behörighetsfrågan är att det skall finnas svenskt rättsskipningsintresse, att departementschefen angett att svensk domstol alltid är behörig att pröva klander av en ”svensk skiljedom” samt att svensk domstol är behörig även om båda parter är utländska.

Nedan avser vi att behandla tre tänkbara regler som skulle kunna grunda svensk domsrätt. I avsnitt 5 behandlas möjligheten att 43 § lagen om skiljeförfarande är behörighetsskapande (att platsen för skiljeförfarandet eller där skiljeförfarandet ägt rum är belägen i Sverige), därefter i avsnitt 6 att behörighet härstammar från 47 § (när skiljeförfarande får inledas i Sverige) och slutligen i avsnitt 7 att behörighet kan grundas direkt på bestämmelsen i 31 § 2 st. (att den i skiljedomen angivna platsen är belägen i Sverige).

¹⁴ SOU 1994:81, s. 221–222. Innehållsmässigt identiskt uttalande i propositionen, s. 187. Uttalandet om att talan mot en svensk skiljedom alltid kan föras i svensk domstol förefaller inte vara begränsande, utan närmast att talan *i vart fall* alltid kan ske mot svensk skiljedom. Annan uppfattning Linskog som uttalar (s. 1117): ”Domsrätt för hovrätten förutsätter att det är fråga om en svensk skiljedom. Det bör således inte vara tillräckligt att det i skiljedomen anges att den är meddelad i Sverige.”

¹⁵ Prop. 1998/99:35, s. 187–188.

¹⁶ Prop. 1998/99:35, s. 190.

¹⁷ Prop. 1998/99:35 s. 189.

5. Domsrätt grundad på platsen för skiljeförfarandet

Vad departementschefen avser med uttrycket ”svensk skiljedom”, då svensk domsrätt således skall föreligga, är i sig inte helt klart.¹⁸ I 52 § anges att en skiljedom som meddelas utomlands är utländsk. Av detta torde följa att en skiljedom som inte meddelas utomlands utan i Sverige är svensk. Vidare definieras i 52 § 2 st. att en skiljedom anses vara meddelad i det land där platsen för förfarandet är belägen.¹⁹ Denna fastställs i enlighet med 22 § i första hand av parterna.

Det finns således fyra begrepp att analysera: ’svensk skiljedom’,²⁰ att ’skiljedomens har meddelats’²¹ i Sverige, att ’platsen för förfarandet’²² ligger i Sverige, och att skiljeförfarandet har ’ägt rum’²³ i Sverige.

Eftersom den svensk internationella processrätten i avsaknad av uttryckliga regler ofta gör analogier från interna svenska behörighetsregler, förefaller det rimligt att departementschefens uttryck ”svensk skiljedom” anknyter till den behörighetsregel som finns för intern svensk behörighet – det vill säga 43 §.²⁴ Värt att notera är att såväl ’platsen för skiljeförfarandet’ som var ’skiljeförfarandet har ägt rum’ används som begrepp i denna bestämmelse.

Det kan diskuteras om de fyra angivna begreppen är avsedda att ges samma innebörd, eller om det finns en distinktion mellan dem.²⁵ Det kan noteras att två

¹⁸ Lindskog menar (s. 1117) att avgörande är om det är fråga om ett svensk skiljeförfarande i enlighet med regleringen i 52 §, och anser att det avgörande är om svensk rätt tillämpats på förfarandet eller inte. Det senare är knappast förenligt med uttalandena i propositionen på s. 198: ”Det vore också möjligt att anse alla skiljedomar som tillkommit enligt skiljemannalagens regler som svenska. Sverige har emellertid definierat skillnaden på territoriell bas – liksom New Yorkkonventionen – och drar gränsen beroende på var domen har meddelats.”

Heuman menar (s. 689) att klandertalan får föras vid svensk domstol om skiljedomens meddelats i Sverige.

¹⁹ I propositionen (s. 198) anges: ”När det gäller att närmare ange gränsdragningen mellan ’utländska’ och ’inländska’ skiljedomar kan man tänka sig olika metoder. Sålunda skulle såsom inländsk alltid kunna anses en skiljedom mellan svenska parter, även om skiljedomens meddelats utomlands. Det vore också möjligt att anse alla skiljedomar som tillkommit enligt skiljemannalagens regler som svenska. Sverige har emellertid definierat skillnaden på territoriell bas – liksom New Yorkkonventionen – och drar gränsen beroende på var domen har meddelats. Modelagen bygger på samma princip.” Det kan dock diskuteras hur klargörande uttalandet är.

²⁰ Jfr 52 § och ovan angivna förarbetsuttalanden.

²¹ Uttrycket att skiljedomens ’har meddelats’ på viss plats används i 52 och 54 §§.

²² Begreppet ’platsen för förfarande’, eller motsvarande, används i 22, 31, 43, 44 och 52 §§.

²³ Uttrycket att skiljeförfarande ’ägt rum’ i Sverige eller utlandet används i 34, 43, 48 och 54 §§.

²⁴ Denna allmänna regel anges också inledningsvis i avsnittet om svensk domsrätt i såväl utredningen (SOU 1994:81 s. 221) som i propositionen (prop. 1998/99:35 s. 187).

²⁵ Lindskog, s. 666–667, anser att begreppen varken är synonyma eller att det finns en medveten distinktion mellan dem. Han menar att regelns syfte får vara bestämmande för hur respektive begrepp skall tillämpas i ett visst sammanhang. Lindskog konstaterar korrekt att det ur systematisk synvinkel är mindre motiverat att använda olika begrepp. Det får emellertid, enligt vår uppfattning, antas att tanken varit att begreppen sammanfaller.

tar sikte på skiljedomen, de två andra på skiljeförfarandet – vilket ger anledning att tro att en betydelseskillnad föreligger. Angivelsen i 52 § 2 st. att en skiljedom anses vara meddelad där platsen för förfarandet är belägen gör dock att så inte kan vara fallet. Sett till strukturen hos lagen om skiljeförfarande är det mycket svårt att se att det skulle finnas något syfte att de fyra begreppen skulle ha olika innehåll, och lagen skulle vara ytterst otydlig om begreppen gavs olika innebörd. I förarbetena synes även begreppen användas på ett sätt så att de ges samma innebörd.²⁶ Utgångspunkten bör enligt vår uppfattning vara att dessa fyra begrepp sammanfaller. När departementschefen angett att svensk domsrätt föreligger vid svensk skiljedom, innebär det att skiljedomen är meddelad i Sverige, att platsen för förfarandet är belägen i Sverige och att förfarandet ägt rum i Sverige.

5.1 Geografisk eller juridisk plats för förfarandet

Det finns i vart fall två tänkbara innebörder av begreppet 'platsen för skiljeförfarandet'.²⁷ Antingen anses platsen vara en geografisk angivelse av var förhandlingar och andra sammanträden skall hållas, eller är det enbart en teoretisk angivelse som ges vissa rättsverkningar.²⁸ Den senare innebörden, vilket kan kallas en juridisk plats, är i de allra flesta fall av betydligt större vikt än den första.

²⁶ Det kan framhållas att regeringen, liksom utredningen, behandlar begreppen som om de vore synonyma. Se till exempel följande uttalande i specialmotiveringen till 43 § (s. 242, vår kursivering): "Av första stycket första meningen framgår att talan mot en skiljedom skall tas upp av den hovrätt inom vars domkrets *skiljeförfarandet äger rum* eller har ägt rum. *Platsen för skiljeförfarandet* har behandlats i avsnitt 8.5. I 31 § andra stycket stadgas att *platsen för förfarandet* skall vara angiven i skiljedomen. I andra meningen anges ett reservforum för det fall så inte har skett. En part är dock oförhindrad att i stället väcka talan vid hovrätten på den plats som borde varit angiven i skiljedomen. Innehåller skiljedomen uppgift om att den meddelats på viss ort kan man utgå från att denna utgör *platsen för förfarandet*." I utredningens avsnitt 4.5 respektive propositionens 8.5 om *platsen för förfarandet* behandlas gränsdragningen mellan *svensk och utländsk skiljedom* – platsen för förfarandet förefaller motsvara skiljedomens nationalitet.

²⁷ Det kan också tänkas att begreppet ges en tredje innebörd – vilken är kopplad till, men inte behöver vara identisk med, den juridiska innebörden – nämligen den legala hemvisten i betydelsen vilket lands lag som skall tillämpas på skiljeförfarandet. Sådana regler kan i olika länders nationella rätt vara antingen tvingande eller dispositiva, samtidigt som parterna har stora möjligheter att själva välja var skiljeförfarandet skall genomföras och därmed vilken rättsordning som skall bli tillämplig. Parterna kan, även om det är oklart i vilken utsträckning, avtala om att andra regler och därmed en annan rättsordning skall tillämpas på deras förfarande. Därmed är inte denna lagvalsfråga identisk med den "juridiska" platsen för förfarandet. Tillämplig lag för skiljeförfarandet (motsvarande 46 § i lagen om skiljeförfarande) skall inte sammanblandas med tillämplig lag på skiljeavtalet (48 §) eller tillämplig materiell rätt i tvisten (vilken styrs av internationell privaträtt). Lindskog betonar denna innebörd (se s. 1117 och 1234–1235).

²⁸ I skiljedomsreglementet för London Court of Arbitration görs en distinktion mellan å ena sidan 'seat of arbitration' eller 'legal place' (art. 16.1) och å andra sidan 'place of hearing' (art. 16.2). Motsvarande tydliga uppdelning finns inte i t.ex. Stockholms handelskammares reglemente. Där

Någon klar distinktion mellan begreppets två varianter förefaller inte ha gjorts vid tillkomsten av den nya lagen om skiljeförfarande. I förarbetena finns uttalanden dels om att anknytningen till platsen kan vara mer eller mindre påtaglig och att platsen närmast har en juridisk-teknisk karaktär, dels att det måste finnas någon anknytning till platsen för förfarandet.²⁹ Detta är närmast att tolka som att lagstiftaren åsyftar den juridiska platsen vilken skall medföra vissa rättsverkningar. Detta överensstämmer även med uppbyggnaden av 22 § – förhandlingar kan hållas på annan ort.

Av motsvarande uppfattning synes Stefan Lindskog vara. Han menar att:

”Bestämmelsen i [22 §] 1 st, vari anges hur platsen för förfarandet bestäms, är styrande för vissa rättsverkningar.”³⁰

Vilka dessa rättsverkningar är, framstår enligt Lindskog som mer oklart. Han menar att parternas avtal om platsen för förfarandet leder till tolkningspresumtioner med tämligen långtgående rättsverkningar. Lindskog skriver vidare beträffande parternas bestämmande av platsen för skiljeförfarandet:

”Ett bestämmande av platsen för förfarandet anses således utgöra ett uttryck för parternas val av tillämplig rätt på förfarandet [...]. Därigenom får valet betydelse för huruvida skiljedomen är att anse som svensk eller utländsk. Valet har (om platsen för förfarandet finns i Sverige sålunda att detta är svenskt) också betydelse i forumhänseende, såväl avseende domstolsassistans under förfarandet (se 44 § 1 st.) som vad gäller domstolskontroll efter förfarandet (se 43 § 1 st.). Vidare är valet in dubio bestämmande för tillämplig rätt på skiljeavtalet [...].”³¹

Mer kategoriska är Sigvard Jarvin och Carroll S Dorgan i sin kommentar till RH 2005:1 i MEALEY'S International Arbitration Report. De menar att något krav på svenskt rättsskipningsintresse inte alls behöver uppställas för svensk domsrätt eftersom platsen för förfarandet endast är juridisk fiktion, och skriver:

”The Titan decision runs against the trend in international arbitration and casts a shadow upon well-established practices. By making a tangible 'connection' with Sweden a pre-requisite for jurisdiction, the Court appears parochial and protectionist in its vision of international arbitration. The court seems not to have recognized the value of the legal fiction that links the place of arbitration, as chosen by the parties, to a particular legal system.”³²

Heuman anger att lagens uttryck 'platsen för skiljeförfarandet' utgör ett juridisk-tekniskt begrepp och vid en svag anknytning till förfarandet är det ”näst

anges att institutet avgör platsen för skiljeförfarandet om inte parterna avtalat om detta (12 §). Skiljenämnden får efter hörande av parterna hålla sammanträde på annan plats (20 § 4 st.).

²⁹ Se SOU 1994:81, s. 275 och prop. 1998/99:35, s. 225.

³⁰ Lindskog, s. 666.

³¹ Lindskog, s. 668–669.

³² Jarvin & Dorgan, s. 45.

intill en slags fiktion”.³³ Begreppet har sin främsta betydelse vad avser rättsverkningarna, menar Heuman.

Fullt ut förefaller dock inte lagstiftaren ha följt principen om teknisk-juridisk plats, och därmed inte heller om den juridiska fiktionen. Mot den renodlade juridiska platsen står inte bara den nu aktuella hovrättsdomen, utan även ett uttalande i förarbetena – vilket upprepas på flera ställen i såväl utredning som proposition – att förfarandet på något sätt skall vara knutet till den bestämda platsen för skiljeförfarandet.³⁴ Förarbetena kan uppfattas som att detta är gränsen för det juridisk-tekniska begreppets räckvidd. Genom detta uttalande, i den mån detta nu skall bli utslagsgivande för tolkningen av gällande rätt, blir platsen för förfarandet ändå en hybrid mellan den fiktiva juridiska platsen med rättsverkningar och den geografiska platsen för förfarandet.

Det bör dock betonas att dessa förarbetsuttalanden om anknytningen inte tar sikte på frågan om svensk domstols behörighet. Uttalandet tar sikte på, och är endast relevant för, skiljemännen när de enligt 22 § har att avgöra platsen för förfarandet om denna inte bestämts av parterna.³⁵ Trots detta visar uttalandena på begreppets dubbeltydlighet, och att hybriden alls existerar föranleder en obehaglig rättsosäkerhet för internationella skiljeförfaranden.

5.2 Hur fastställs platsen för förfarandet?

Frågan hur platsen för ett skiljeförfarande fastställs måste ses mot bakgrund av att 22 § anger att platsen kan bestämmas på olika sätt och av olika parter. Som angivits finns tre möjligheter – för det första att parterna direkt avtalar en plats, för det andra att parterna indirekt avtalar en plats genom att ange att denna beslutas till exempel av ett skiljedomsinstitut och för det tredje att platsen bestäms av skiljenämnden. I alla tre fallen är utgångspunkten att den plats som anges i skiljedomens är den riktiga. Det förefaller rimligt att förutsättningarna för att bryta denna presumtion är olika i de tre fallen.³⁶

I propositionen uttalar departementschefen följande:

³³ Heuman, s. 526.

³⁴ Se prop. 1998/99:35, s. 225: ”Platsen för förfarandet har således närmast en juridisk-teknisk karaktär. Det måste dock finnas någon anknytning till platsen för förfarandet.” Identiskt uttalande SOU 1994:81 s. 275. I propositionens s. 113–114 anges: ”Förfarandet skall dock på något sätt vara anknutet till den bestämda platsen.” Detta uttalande återfinns i utredningen, s. 145. Se vidare nedan.

³⁵ Att uttalandet tar sikte på den situationen framgår tydligast i utredningens specialmotivering (SOU 1994:81 s. 275) till den i lagtexten uppställda regeln ”Skiljemännen bestämmer platsen för förfarandet.” Det är i samband med detta som utredningen, och sedan propositionen, uttalar att det måste finnas någon anknytning mellan platsen och förfarandet. Uttalandet upprepades sedan ordagrant i propositionen, trots att 22 § strukturerats om något.

³⁶ Se Lindskog s. 667–671 beträffande olika rättsverkningar och tolkningspresumtioner grundade på om platsen bestäms av parterna eller skiljenämnden.

”Som utredningen påpekat kan, särskilt i internationella tvister, förfarandet ha inslag som anknyter till flera olika länder utan att ha någon starkare förankring till en plats inom riket. Förfarandet skall dock på något sätt vara anknutet till den bestämda platsen. Visserligen kan man tänka sig gränsfall där tveksamhet kan råda om var förfarandet bör anses ha ägt rum. Det bör dock i första hand ligga på skiljemännen att ange var förfarandet enligt deras mening har ägt rum. Denna uppgift bör lämnas i skiljedomen och presumeras vara riktig.”³⁷

Dessutom anges:

”Bestämmelserna om platsen för förfarandet [...] har getts en utformning som medger att en del av ett svenskt förfarande kan äga rum utom riket. Har förfarandet enligt denna bestämmelse ägt rum i Sverige bör domen alltid anses vara svensk. På motsvarande sätt bör en skiljedom anses vara utländsk om det bestämts att förfarandet skall äga rum på en ort utom riket även om en del av förfarandet ägt rum i Sverige. Har skiljemännen i skiljedomen angett var förfarandet har ägt rum bör denna uppgift i allmänhet kunna godtas utan någon närmare kontroll. Menar en part att uppgiften är felaktig måste han bevisa det.”³⁸

Uttalandena ovan anger att det finns en presumption för att den plats som skiljenämnden angivit i skiljedomen är riktig. Som angivits ovan finns tre tänkbara sätt att fastställa denna plats. I de fall då parterna avtalat om en viss plats torde angivandet av denna i skiljedomen inte föranleda skiljenämnden några bekymmer. Om däremot platsen skall avgöras av skiljenämnden är detta svårare.³⁹

Observera att presumptionen tar sikte på platsen som skiljenämnden angivit. Presumptionen handlar således inte om att den plats parterna avtalat är den, i någon mening, ”rätta”. I enlighet med 22 §, vilken anger att parterna genom avtal avgör platsen för förfarandet, är den plats parterna avtalat om också den rätta platsen för förfarandet. Har parterna i den ursprungliga skiljeklausulen eller i inledningen av förfarandet avtalat att platsen för förfarandet är Stockholm, menar vi att det också är Stockholm som är ”rätt” plats för förfarandet – även om parterna aldrig besöker staden.⁴⁰ Denna plats skall bekräftas av att skiljenämnden anger detta i skiljedomen. Skiljemännen saknar som ovan angivits möjlighet att bedöma att förfarandet anses ha skett på annan ort än den parterna

³⁷ Prop. 1998/99:35 s. 113–114. Se även SOU 1994:81 s. 145.

³⁸ Propositionen s. 198. Uttalandet görs i den allmänna motiveringen i avsnittet om utländska skiljedomar. Hänvisningen till ”enligt denna bestämmelse” avser hur platsen för skiljeförfarandet fastställs enligt 22 §. Uttalandet reser även frågan om hovrätten skall pröva frågan endast efter invändning av part.

³⁹ Heuman anger bland annat (s. 525 och 717–718) att såväl skiljenämnd som skiljedomsinstitut har att göra en noggrann prövning och höra parterna beträffande valet av ort, och att de skall välja en plats som skapar förutsättningar för snabb och effektiv handläggning. Vidare krävs att skiljeförfarandet måste ha någon anknytning till platsen för förfarandet. Heuman anger även att beslutet om plats inte kan överklagas till domstol av en missnöjd part.

⁴⁰ Ovan citerade förarbetsuttalande anger att om förfarandet enligt 22 § ägt rum i Sverige bör domen alltid anses vara svensk. Utgångspunkten i 22 § är att parterna bestämmer platsen, därmed har förfarandet enligt bestämmelsen ägt rum i Sverige och domen är svensk.

avtalat. Vid sådant förhållande skulle skiljenämnden ha avvikit från vad parterna avtalat, vilket skiljenämnden helt saknar behörighet att göra.

Om skiljenämnden angett platsen Stockholm och detta baseras på parternas avtal kan presumptionen att den angivna platsen är korrekt i praktiken endast brytas genom att ena parten bevisar att parterna slutit ett nytt avtal om att byta plats för förfarandet. Möjligen kan det även tänkas att skiljenämnden på grund av en felskrivning anger en annan ort än den avtalade i skiljedomen. Även i den situationen torde part ha att bevisa att uppgiften i skiljedomen är felaktig.

Detta synsätt är väl förenligt med principerna i internationell skiljemannarätt och med uttalanden i förarbetena om presumptionen, samt på kravet att det skall finnas någon anknytning till platsen för förfarandet. I detta fall utgörs kopplingen mellan platsen för förfarandet och förfarandet av parternas avtal som utpekar skiljeförfarande i Stockholm.

Utöver att synsättet överensstämmer med rättskällorna, är detta också en ändamålsenlig lösning som skapar förutsägbarhet och kan upprätthålla förtroendet för Sverige som forum för internationella skiljeförfaranden. Det finns inget skäl att parter och skiljenämnder som ett slags säkerhetsåtgärd för att ett svenskt förfarande skall accepteras som svenskt av hovrätten, måste välja att till exempel hålla slutförhandling i Stockholm. Sådana åtgärder är inte rättsekonomiskt motiverade, det finns inget rättssäkerhetsskäl att åberopa och det finns heller ingen positiv jurisdiktionskonflikt med andra länder – eftersom andra länders domstolar skulle vara ytterst obenägna att pröva ett mål som det Svea hovrätt avvisade.⁴¹

I de två andra fallen, att ett skiljedomsinstitut eller skiljenämnden bestämt platsen för förfarandet, skulle det däremot enligt vår uppfattning vara möjligt att diskutera om bedömningen är korrekt och lämplig. Om parterna avtalat om att överlåta avgörandet av platsen för förfarandet till ett skiljeinstitut eller skiljenämnden, grundas deras fastställande av platsen på parternas avtal. Parterna bör då anses bundna av beslutet på så sätt att presumptionen för att angivelsen i skiljedomen är korrekt, inte bryts – med undantag för om skiljenämnden skulle ange en annan plats i skiljedomen än den som i ett tidigare skede fastställts.

⁴¹ Det enda argument som möjligen skulle kunna förmå till exempel en fransk domstol att pröva Titan /. Alcatel-målet torde vara denial of justice, att behörighet skapades just för att den inte fanns på annan ort och nekats på den plats som enligt internationell skiljemannarätt varit det rimliga forumet för en klandertalan.

Se det av Jarvin och Dorgan behandlade målet Société Procédés de préfabrication pour le béton /. Libyen från Cour d'appel de Paris den 28 oktober 1997. Där hade i skiljedomen angivits att platsen för förfarandet var Genève, men skiljemännen hade ställt ut sina procedurregler för förfarandet i Paris, förhandlingar hade hållits i Paris och ena parten var fransk. Kopplingen till Genève var alltså bara teoretisk. Klandertalan mot skiljedomen avvisades med hänvisning till att den var utfärdad i Genève, och att platsen för förfarandet endast var ett rent juridiskt begrepp som gavs vissa rättsverkningar – bland annat beträffande jurisdiktion. Det var inte fråga om ett faktiskt begrepp avseende platsen för förhandlingar eller var domen undertecknats.

Om skiljenämnden bestämmer platsen för förfarandet enligt utfyllnadsregeln i 22 § bör detta göras i ett tidigt skede av processen, men det kan förekomma att detta sker först i samband med överläggningen till dom. Att domstol i efterhand skulle ompröva detta beslut som i sig får rättsverkningar för bland annat tillämplig lag och forum, kan endast motiveras i särpräglade undantagsfall. Här kan det dock vara motiverat att som angetts i propositionen uppställa krav på att det finns någon anknytning mellan skiljeförfarandet och den angivna platsen för förfarandet.⁴² Presumtionen är att den angivna platsen är riktig, men presumtionen kan brytas.

6. Domsrätt grundad på när skiljeförfarande får inledas i Sverige

Utredningens och departementschefens uttalande som behandlades ovan i avsnitt 4, verkar syfta tillbaka på beskrivningen i föregående stycke.⁴³ I propositionens specialmotivering till 47 § om när ett skiljeförfarande får inledas i Sverige, uttalas:

”Bestämmelsen får också anses ange gränserna för när det föreligger svensk domsrätt i mera vidsträckt betydelse. Har parterna träffat ett skiljeavtal som innebär att skiljeförfarandet skall äga rum i Sverige bör det således alltid vara möjligt för envar av parterna att föra talan vid svensk domstol om skiljeavtalets giltighet (se avsnitt 14.2 och kommentaren till 43 §).”⁴⁴

⁴² Möjligen kan diskuteras om bristande jurisdiktion för en klandertalan är en lämplig rättsföljd till att skiljenämnden angivit ”fel” plats för förfarandet i skiljedomen. Detta skapar stora problem för den part som vill klandra domen, och det måste vara mycket svårt för parten att förmå en domstol i ett annat land än den som anges i skiljedomen att ta upp klandertalan. Vad som skulle bli avgörande för vilken domstol som är behörig är den plats som skiljenämnden borde angett som platsen för förfarandet.

Heuman anger (s. 525 med hänvisning till lagens 34 § 1 st. p. 3): ”Har skiljemännen i en tvist mellan utländska parter fattat beslut om att en svensk ort utgör platsen för förfarandet, utan att det finns några som helst anknytningspunkter till Sverige, torde domen kunna upphävas på den grunden att förfarandet enligt 47 § 3 st. inte får äga rum här i landet.” Frågan är bara vilken domstol som i det läget skulle vara behörig att upphäva domen. Saknas anknytning till Sverige är platsen för förfarandet inte belägen i Sverige och det är inte längre fråga om en svensk skiljedom. Om svensk jurisdiktion i en klandertalan avgörs av om skiljedomen är svensk eller inte, och skiljedomen inte är svensk även om detta skulle anges i domen, är svensk hovrätt inte behörig. Frågan skulle då få prövas av utländsk domstol. Dessutom blir klanderreglerna i svenska lagen om skiljeförfarande inte tillämpliga om skiljeförfarandet inte ägt rum i Sverige (46 §). Heumans klanderexempel förutsätter att svensk domsrätt även kan grundas på 47 § i lagen om skiljeförfarande, vilket vi anser.

⁴³ Se de ovan citerade avsnitten ur SOU 1994:81, s. 221–222 och prop. 1998/99:35, s. 187.

⁴⁴ Prop. 1998/99:35 s. 244.

Uttalandet förefaller närmast ta sikte på möjligheten att föra sådan ogiltighetstalan mot skiljeavtalet som anges i 2 § – men bör även kunna ges en mera allmängiltig tolkning. Som synes görs en hänvisning till 43 §. Om man ser till sambandet med de i avsnitt 2 ovan berörda reglerna i lagen om skiljeförfarande samt till de i avsnitt 4 refererade uttalandena i förarbetena, borde svensk domstol kunna grunda sin behörighet på 47 §.⁴⁵ Detta förutsätter då inte enbart att förfarandet fått inledas i Sverige. Det måste också krävas att ett sådant förfarande resulterat i en skiljedom utan att det i enlighet med avtalet har bestämts att förfarandet inte skall äga rum i Sverige. Ett sådant exempel är om parterna avtalar om att flytta skiljeförfarandet – i juridisk betydelse. En sådan åtgärd skall också resultera i att den plats för skiljeförfarandet som anges i skiljedomen ändras.

Om man använder 47 § som generell utgångspunkt för analogier beträffande när svensk jurisdiktion kan föreligga, blir resultatet att Svea hovrätt skulle ha varit behörig att pröva klandertalan i RH 2005:1.⁴⁶ Det fanns ett skiljeavtal som angav att skiljeförfarandet skulle äga rum i Sverige, och parterna avtalade inte att skiljeförfarandet i juridisk mening skulle flytta till annan plats. Den plats för skiljeförfarandet som angavs i skiljedomen i enlighet med 31 § var således korrekt.

6.1 Varför försvinner den svenska domsrätten?

Innan ett skiljeförfarande inleds finns endast parterna och skiljeklausulen. Oavsett om båda parterna är utländska – måste det blivande skiljeförfarandet vara svenskt om avtalet pekar ut till exempel Stockholm som platsen för skiljeförfarandet. Parterna har ju då enligt 22 § bestämt platsen för förfarandet, och detta får då inledas i Sverige i enlighet med 47 §.

Lindskog uttalar beträffande var ett skiljeförfarande äger rum:

”Viktigast är bestämmelsen i 46 § vari föreskrivs att LSF är tillämplig på skiljeförfarande som äger rum i Sverige. Vidare talas i 47 § om att skiljeförfarandet får inledas i Sverige under vissa förutsättningar. Att ett skiljeförfarande inleds i Sverige efter vad som följer av 47 § är förmodligen tänkt att innebära att skiljeförfarandet därmed äger rum i Sverige i den mening som avses i 46 § [...]”⁴⁷

⁴⁵ Samtidigt måste det betonas att svensk domstols behörighet under inga förhållanden kan vara *begränsad* till de situationer då ett skiljeförfarande får inledas i Sverige, eftersom 34 § 1 st. p. 3 anger som en klandergrund att skiljeförfarande inte borde ha ägt rum i Sverige. Detta innebär att ytterligare jurisdiktionsgrund måste finnas.

⁴⁶ För tydlighetens skull kan noteras att 47 § inte åberopades som klandergrund i det aktuella målet.

⁴⁷ Lindskog, s. 667. Om man som vi anser att det finns ett samband mellan de olika begreppen skulle inledande av ett förfarande enligt 47 § då inte bara göra svensk rätt tillämplig på förfarandet, utan även göra svensk domstol behörig med avseende på det svenska förfarandet och den därefter meddelade svenska skiljedomen.

Enligt 44 § är tingsrätten på platsen för skiljeförfarandet behörig att ta upp en ansökan om att utse en skiljeman eller att skilja en skiljeman från sitt uppdrag.⁴⁸ Oavsett om parterna är utländska och oavsett andra omständigheter är svensk domstol i detta läge behörig. Detsamma gäller talan om skiljeavtalets ogiltighet. Att det finns ett svenskt rättsskipningsintresse framgår uttryckligen av propositionen.⁴⁹

Det torde vara klart att parterna genom en överenskommelse kan ändra platsen för förfarandet – låt vara att detta skulle kunna ge skiljemännen rätt att frånträda sitt uppdrag och det kan diskuteras vilka rättsverkningar ett byte av platsen får.⁵⁰ Effekten av att skiljenämnden byter plats för förfarandet⁵¹ mot någon parts vilja torde, i vart fall om denna plats grundas på parternas avtal, vara ett sådant fel som gör att skiljedomen enligt 34 § kan upphävas efter klander.⁵² Ett alternativ är att skiljenämndens beslut om byte av plats inte tillerkänns några rättsverkningar.⁵³

I RH 2005:1 hade parterna avtalat om skiljeförfarande i Stockholm, och därigenom skapat en behörighet för svenska domstolar. Det rörde sig då om ett svenskt förfarande grundat på parternas avtal och 22 §. I inledningen måste svensk domstol ha varit behörig att till exempel pröva frågor om entledigande av skiljeman enligt 10 och 44 §§ eller att pröva skiljenämndens behörighet enligt 2 §. Hovrättens ståndpunkt måste därmed innebära att denna behörighet för svensk domstol har försvunnit genom något slags dispositioner som skett under förfarandets gång. Det är oklart om denna svenska domsrätt har försvunnit i och med skiljedomen eller i ett tidigare skede – och i så fall när.

⁴⁸ Även svarandens hemvistforum och Stockholms tingsrätt är behöriga.

⁴⁹ Av prop. 1998/99:35 s. 187 framgår att det i de fall lagen anger att ett skiljeförfarandet får inledas i Sverige "anses följa att det i dessa fall föreligger ett svenskt rättsskipningsintresse som medför att det då också är möjligt för en part att väcka talan vid svensk domstol om skiljeavtalets giltighet." Svensk domstol är också behörig att utse skiljeman. Se även specialmotiveringen, s. 243.

⁵⁰ Har parterna därigenom ändrat behörigt forum för domstolsprövning och innebär det att ny lag blir tillämplig på skiljeförfarandet? Sådana förändringar innebär stora osäkerhetsmoment. Lindskog menar (s. 669): "Snarare synes presumtionen böra vara, att en efterföljande ändring av platsen för förfarandet inte bör inverka på de rättsverkningar som följer av den ursprungliga överenskommelsen." Heuman (s. 330–331) framhåller komplikationerna, men anser att byte av platsen för förfarandet medför att rättsverkningarna ändras – till exempel tillämplig skiljeman-nalag.

En annan fråga är om skiljenämnden mot parts vilja kan ändra platsen för förfarandet. Heuman (s. 330 och 717) menar att så inte är fallet om platsen grundas på parternas överenskommelse – däremot i särpräglade fall om parterna överlätit beslutet till skiljenämnden eller ett skiljedoms-institut.

⁵¹ Platsen för förfarandet i juridisk mening med de rättsverkningar detta kan föra med sig.

⁵² Det vill säga, under förutsättning att det kan anses röra sig om ett svenskt skiljeförfarande så att svensk lag är tillämplig.

⁵³ Det kan noteras att en underlåtenhet att i skiljedomen ange platsen för förfarandet inte är sanktionerad med någon rättsföljd. Se prop. 1998/99:35 s. 232 och SOU 1994:31 s. 286.

Som angivits ovan kan inte en skiljeman göra sådana dispositioner som att ändra platsen för skiljeförfarandet – vilket skiljemannen för övrigt inte ansåg sig ha gjort eftersom han i domen angav att platsen för förfarandet var Stockholm.⁵⁴ Att ICC i Paris utsåg en utländsk skiljeman kan knappast heller ha ändrat platsen för förfarandet.⁵⁵

När parterna avtalat om platsen för skiljeförfarandet torde ingen annan än parterna ha rätt att byta plats. Vad parterna gjort är att acceptera att förhandlingar hölls på annan ort vid två tillfällen. Men lagen ger uttryckligen stöd för denna möjlighet i 22 § 2 st. Någon annan disposition som kan motivera att svenska domstolars behörighet försvunnit finns inte. Den aspekten har dock inte hovrätten berört i sin dom.

7. Domsrätt grundad på den i skiljedomen angivna platsen för skiljeförfarandet

Mot bakgrund av de komplikationer ovanstående modeller ger upphov till, kan det diskuteras om inte det enklaste vore att svensk domstols behörighet helt enkelt grundades på 31 § 2 st. Det vill säga svensk domstol skulle vara behörig så snart den i skiljedomen angivna platsen för skiljeförfarandet är belägen i Sverige. Det skulle vara ett enkelt och lättillämpat kriterium för gränsdragningen mellan svensk och utländsk skiljedom. En av nackdelarna skulle vara att svensk domsrätt därmed kunde skapas eller försvinna genom en felskrivning av skiljenämnden i stället för att avgöras av parterna.⁵⁶ Om platsen inte angavs i skiljedomen skulle dessutom ytterligare bedömningskriterier behövas.

Förarbetena anger dock att så knappast kan vara fallet, eftersom den angivna platsen endast utgör en presumtion för vad som är den verkliga platsen för förfarandet.⁵⁷ En sådan angivelse skulle således endast utgöra en presumtion för svensk domsrätt.

⁵⁴ Att mot parternas vilja hålla alla förhandlingar på annan ort än platsen för skiljeförfarandet, vilket inte var fallet här, skulle ha varit ett handläggningsfel av skiljenämnden vilket faller in under klandergrunden i 34 § 1 st. p. 6 – dock att det starkt kan ifrågasättas om felet sannolikt skulle ha inverkat på utgången. En intressant fråga är dock om hovrätten ansett sig ha jurisdiktion över en sådan klandertvist, och i så fall på vilken grund.

⁵⁵ I propositionen anges (s. 225): ”Men det kan även vara så att tvisten handläggs enbart genom skriftväxling och att endast skiljenämndens ordförande har någon anknytning till platsen.” Det kan knappast vara lagstiftarens mening att förutsättningen för att ett förfarande skall anses ha hållits i Stockholm är att nämndens ordförande har anknytning till staden.

⁵⁶ Möjligheten till rättelse av skiljedomen enligt 32 § anger bara att rättelse får ske, vilket inte utesluter att sådan rättelse underlåts i något fall.

⁵⁷ Se t.ex. prop. 1998/99:35 s. 225. Se även Lindskog s. 1117.

8. Avslutande kommentarer

Svensk domsrätt avseende klander av en skiljedom föreligger sammanfattningsvis för det första om ett förfarande inletts i Sverige i enlighet med reglerna i 47 §, vilket lett till en skiljedom. Vidare förutsätts att parterna under förfarandets gång inte avtalat att platsen för förfarandet skulle ändras till en ort utanför Sverige. Domsrätt skulle för det andra föreligga om ett skiljeförfarande kom att äga rum i Sverige (även om detta egentligen inte varit tillåtet enligt 47 §) och resulterade i en svensk skiljedom. I båda fallen utgör det en presumtion för svensk domsrätt om det i domen anges att platsen för förfarandet är belägen i Sverige.

Mot ovanstående bakgrund är vår uppfattning att hovrättens dom kan ifrågasättas. Svensk domsrätt hade skapats genom parternas avtal om skiljeförfarande i Sverige. Därigenom fanns en anknytning mellan förfarandet och den angivna platsen. Det fanns ingen anledning att bryta presumptionen om att den plats skiljenämnden angivit i domen var korrekt. Det var den platsen som parterna avtalat om. Parterna hade inte heller ändrat avtalet. Det finns enligt vår uppfattning god anledning att framdeles inte följa den väg som hovrätten slagit in på.

Förhoppningsvis får Svea hovrätts beslut inte någon större genomslagskraft i praxis. Det förefaller troligt att hovrätten avsiktligt gjort en restriktiv tolkning av svensk domsrätt, medveten om att frågan troligen skulle komma under HD:s prövning. Att så inte skedde får i sig anses vara olyckligt.⁵⁸ Något slutligt svar på gränsen för svensk domsrätt erhöles därför inte.

⁵⁸ Enligt uppgift förliktes parterna efter hovrättens beslut. Hovrätten har i sin överklagandehänvisning, vilken inte framgår av RH-referatet, angivit att prövningstillstånd inte krävs för att målet skall prövas av Högsta domstolen. Jämför 54 kap. 3 och 9 §§ rättegångsbalken om att prövningstillstånd inte krävs vid överklagande av slutligt beslut i mål där talan väckts i hovrätt; samt 43 § lagen om skiljeförfarande där hovrätten genom en så kallad ventil kan tillåta att hovrättens avgörande beträffande talan mot en skiljedom överklagas. Om hovrätten tillämpat den senare bestämmelsen borde detta ha framgått av skälen.